

Portret van Marie Jeanette de Lange

Jan Theodoor Toorop (Poerworedjo (Java) 1858 - 1928 's Gravenhage)

Rijksmuseum
Amsterdam

1900. Olieverf op doek, 70 x 77 cm

Gesignd en gedateerd, r.o. J. Toorop 1900

Herkomst: familie van de geportretteerde, sinds 1900; veiling Christie's Amsterdam, 29 november 2005, lotnr. 244

Het Rijksmuseum heeft een mooie collectie werk van Jan Toorop. Deze bestaat vooral uit tekeningen, het grafische werk en boekbanden, die samen een prachtig beeld geven van zijn oeuvre, in het bijzonder het symbolistische. De schilder Toorop was daarentegen tot voor kort minder goed vertegenwoordigd. Behalve het monumentale schilderij *De Zee* uit 1887, waren er slechts twee schetsen in olieverf in de collectie, *Vrouwen aan Zee* (ca. 1891) en *De Schelpenvisser* (1904). Nu is daar, met steun van de Vereniging Rembrandt, een belangrijk schilderij bijgekomen, het *Portret van Marie Jeanette de Lange* uit 1900. Toorop de pointillist en Toorop de portrettist zijn hier beide op fenomenale wijze verenigd. Het portret is al die tijd in bezit van de familie gebleven en verkeert in uitstekende, vrijwel ongerepte conditie.

JAN TOOROP

In februari 1900 schreef Jeanette de Lange (1865-1923) in haar dagboek: *En nu na de derde pose staat kop, hals en hand al op het doek in volle gelijkenis en in oprechte menselijke blankheid. Hij stippelt het portret, diviseeren heet het, in olieverf op glad blank doek. – "Dit is het", zegt hij, "dit is het eenige, dit is de weg dien we allen op moeten om ware pure kunst te geven. De natuur, zoo getrouw mogelijk de natuur volgen, zoo voorzichtig en getrouw mogelijk; voel je het mooi, dan wordt het ook mooi", zegt hij.* Deze poseersessie had enige voeten in de aarde gehad: Toorop en Jeanette de Lange, die elkaar kenden uit het Haagse kunstcircuit, hadden al in de zomer van 1898 gesproken over een portret, maar Toorop stelde het steeds uit, opgehouden door ander werk en zijn verhuizing naar Katwijk in september 1899. De eerste poseersessies gingen verloren met het positioneren van Jeanette in haar kamer in de villa Vall' di Rena in Den Haag, en het vinden van de juiste plek voor de petroleumlamp, die prompt omviel en vlam vatte.¹ Uit opnames met infraroodreflectografie blijkt bovendien dat Toorop enige moeite had met het tekenen van het hoofd.

Toorop had al eerder in pointillistische stijl gewerkt. In navolging van wat hij in 1885 bij avantgardistische kunstenaars in Brussel had gezien, in het bijzonder bij de schilder Théo van Rijsselberghe, maakte hij een aantal Hollandse polderlandschappen in deze stijl. *Bloembollenvelden bij Oegstgeest* uit 1885 is hiervan een van de mooiste voorbeelden. Het is meteen duidelijk dat Toorop zijn eigen opvatting van het pointillisme had,

en het niet zo streng toepaste als bijvoorbeeld de eerste pointillisten, de Franse schilders Georges Seurat en Paul Signac. Hij combineerde het pointillé met omtreklijnen, zoals van de takken van de knotwilgen, en speelde met de verdichting van de stippen om een meer of minder gecondenseerd oppervlak weer te geven, zoals in de lucht linksboven, waar de stippen wijd uiteen staan. Ook bekeerde hij zich niet exclusief tot deze ene stijl, hoe zeer ook zijn uitroep tijdens Jeanettes poseersessie dit doet vermoeden. Naast een vrij monotoon pointillisme, dat hij in de jaren 1886-1889 toepaste in zijn sociaal-geëngageerde werk, werkt hij in die periode ook impressionistisch. Vanaf ongeveer 1890 ontwikkelde hij zijn lineaire, symbolistische werk en zijn getekende portretten. Pas in 1899 nam hij de draad van het pointillisme weer op, na zijn verhuizing naar Katwijk, met gezichten op de duinen en de zee.

In dat jaar begon hij ook aan *De prentlietfeber. Portret van Aegidius Timmerman*, dat bijna als een tegenhanger van het schilderij van het Rijksmuseum gezien kan worden. In het licht van de leeslamp bestuderen beide geportretteerden in stille aandacht hun boek of prent. Maar terwijl mevrouw De Lange naar de beschouwer is toegekeerd in al haar *menselijke blankheid*, is Aegidius Timmerman van ons afgekeerd. Ook het kleurengamma is tegengesteld: de blonde pasteltinten van het vrouws-

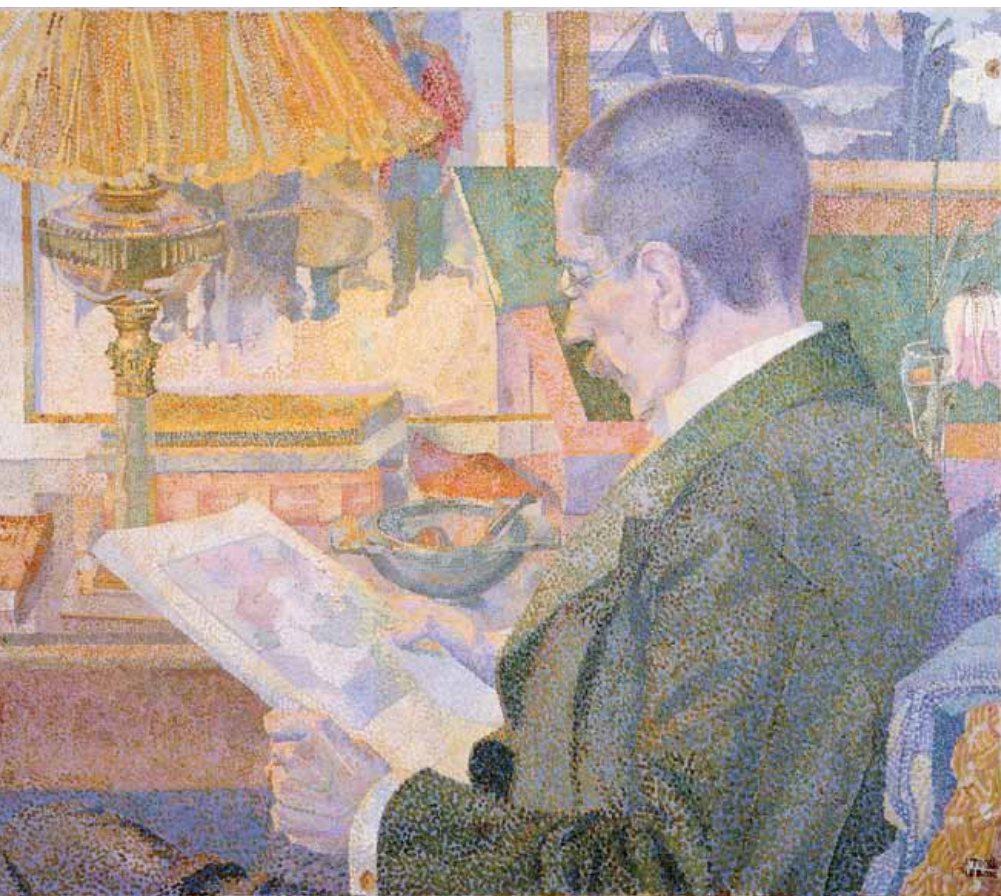

Bloembollenvelden bij Oegstgeest

Jan Toorop

1885. Olieverf op doek, 65 x 77 cm

GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

De prentliehebber. Portret van Aegidius Timmerman

Jan Toorop
1900. Olieverf op doek,
66,5 x 76 cm
MUSEUM KRÖLLER-MÜLLER,
OTTERLO

portret tegenover de veel soberder mauve en groene tinten bij Timmerman. Bij Timmerman zijn hoekige objecten zoals boeken en een schilderij verdeeld over de achtergrond, bij De Lange zijn het veelal ronde, in elkaar overlopende vormen, zoals bloemen en het gedessineerde behang.

Toorop beschouwde het portret van Jeanette de Lange als een van zijn beste en vroeg het al snel weer te leen, zoals voor een expositie van zijn werk bij de Rotterdamse Kunstkring in 1901 en voor een tentoonstelling van de kunstenaarsvereniging La Libre Esthétique in Brussel (1902). Vanaf dan wordt het werk regelmatig ten toon gesteld tot 1910 en zijn de kritieken vrijwel altijd uiterst positief. Zo schrijft *De Nieuwe Courant* in 1909 naar aanleiding van een expositie bij de Larensche Kunsthandel: *Het portret van Mevrouw Bouman-de Lange is gepointilleerd. Maar welk een blanke zuiverheid en malscheit is met het procédé bereikt, zooals men haar met een anderen schildertrant nauwlijks bereikbaar achten zou.* Ook bij de opleving van de waardering van Toorops werk vanaf de late jaren zeventig zijn de oordelen unaniem lovend.²

JEANETTE DE LANGE

Zoals gezegd ontmoeten Toorop en Jeanette de Lange elkaar in Den Haag. Jeanette was daar met haar man Jan Bouman (1853-1909) omstreeks 1897 komen wonen in het Van Stolkpark, een mooie villawijk aan de Scheveningse

weg. Zij hadden elkaar leren kennen in Batavia, waar Jeanette geboren was, en waren daar in 1884 ook getrouwd. Vanaf ca. 1887 woonden zij in Nederland, eerst in Almelo, later in Amsterdam.

In Amsterdam hadden de Boumans enige jaren gewoond aan de 1ste Parkstraat bij het Oosterpark. Daar was ook het atelier van George Hendrik Breitner, Isaac Israëls en Willem Witsen, later beroemd geworden als het Witsenhuis. Mogelijk kende zij deze schilders uit de buurt, maar het is waarschijnlijker dat zij bij hen geïntroduceerd werd door een oude vriend uit Almelo, de schilder Arnold Gorter. Deze kunstenaars kenden elkaar allemaal door hun lidmaatschap van de kunstenaarsvereniging *Arti et Amicitiae*. Met Isaac Israëls hield ze ook in Den Haag contact. Hij schilderde een aardig kleurig portretje van Jeanette en haar hond, rustend tijdens een wandeling in de duinen bij Scheveningen.

Jeanette had zelf ook creatieve aspiraties, zij tekende en schilderde. Aanvankelijk kreeg zij les van Maurits van der Valk, daarna van de etser Philippe Zilcken, die aan meer jonge dames van stand les gaf. Veel verder dan tekenen en schilderen naar stillevens kwam zij echter niet, al staan in het dagboek aardige passages waarin ze beschrijft hoe ze in snelle schetsen mensen op de Haagse tram natekende, voordat deze het door hadden. Helaas is van Jeanettes werk niets overgeleverd en heel lang lijken de schildersaspiraties ook niet stand gehouden te hebben. Uit correspondentie met Toorop in de jaren rond 1900 blijkt dat ze zich later toegedde op het ontwerpen van haar eigen meubels. Toorop beval haar zijn eigen meubelmaker aan, en ze wisselden gedachten uit over de Engelse Arts and Crafts beweging.

Een andere zaak die zij een warm hart toedroeg was de emancipatie van de vrouw. In 1898 werd in Den Haag de tentoonstelling over Vrouwenarbeid gehouden. Toorop verzorgde het omslag van de catalogus en het affiche. Jeanette was bij de organisatie betrokken en bezocht ook een aantal van de bijbehorende congressen, zoals het 'dienstmeidencongres' over de positie van de dienstbodes en een lezing van Dr Catharina van Tussenbroek, over de psychische oorzaken van 'een tekort aan levensenergie bij meisjes en jonge vrouwen', waarvan ze krantenknipsels bewaarde. Een van de resultaten van de tentoonstelling was de oprichting van de Vereniging tot verbetering van vrouwenkleding in 1899. Jeanette werd voorzitter. Deze vereniging pleitte voor het afschaffen van het corset en voor het dragen van gezonde, ademende stoffen. Ook Toorop was geïnteresseerd, zoals uit een van zijn brieven aan Jeanette blijkt: *U moet mij maar lid maken voor die vereeniging van dress Reforming. Ik ben bezig een zeer hygiënisch-aesthetische heeren-zomerjas te maken, die gedragen moet worden op een fietspantalon en wandelcostuum.*

Foto van het atelier van Philippe Zilcken, met Zilcken achterin en middenvoor, achter de ezel, Jeanette Bouman-de Lange Anoniem

PARTICULIERE COLLECTIE

Later zette Jeanette de Lange zich behalve voor betere vrouwenkleding ook in voor de geneeswijze van dr Johann Georg Mezger. Net als de Toorops brachten de Boumans een aantal zomers in Domburg door en leerden daar deze arts kennen.³ Domburg was zijn zomerresidentie, waar hij patiënten van stand voor verstuingen, maag- en darmstoornissen behandelde door een methode van zelfmassage met een speciale hamer. Het echtpaar Bouman propageerde actief Mezgers systeem: Jeanette gaf in 1901 veelbesproken lezingen over Mezger en zijn hamer, die men bij haar ook bestellen kon. Met haar belangstelling voor de creatieve en spirituele kant van het leven en haar nieuwsgierigheid naar en betrokkenheid bij initiatieven voor maatschappelijke verbetering, kan zij met recht een moderne vrouw worden genoemd.

Het *Portret van Marie Jeanette de Lange* biedt de toekomstige bezoeker van het Rijksmuseum dus veel: een van de twee pointillistische portretten van Toorop en de fascinerende persoonlijkheid van Jeanette de Lange. Schilder en geportretteerde zullen daarom in het nieuwe Rijksmuseum, waar kunst en geschiedenis zij aan zij gaan, een vanzelfsprekende plek innemen ♦

Jenny Reynaerts
*Conservator negentiende- en twintigste-eeuwse
 schilderijen Rijksmuseum Amsterdam*

Ontwerp voor de omslag van de catalogus van de Tentoonstelling van Vrouwenarbeid Jan Toorop 1898. Lithografie RIJKSMEUSEM AMSTERDAM

Noten

1. De dagboeken van Jeanette Bouman-de Lange en haar briefwisseling met Jan Toorop en anderen bevinden zich in een particuliere collectie. Het familie-archief De Lange bevindt zich in het Regionaal Archief, Alkmaar.
2. J. Th. Toorop, *De jaren 1885 tot 1910*, Museum Kröller Müller 1978-'79; V. Heffing, *Jan Toorop. Een kennismaking*, Amsterdam 1989; P. van der Coelen, K. van Lieverloo (red.), *Jan Toorop. Portrettitist*, Zwolle/Nijmegen 2003.
3. Francisca van Vloten, 'Dromen van Weleer. Kunstenaars in Domburg 1898-1928', in: I. Spaander en P. van der Velde (red.), *Reünie op 't Duin. Mondriaan en zijn tijdgenoten in Zeeland*, Zwolle, Middelburg 1994, pp. 11-72.